

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

PSIHOLOŠKA ANALIZA FIKTIVNOG LIKA:

HANNIBAL LECTER

Završni magistarski rad

Kandidat:

Zerina-Dina Vihrić

Mentor:

doc. dr. Sabina Alispahić

Sarajevo, 2018. godine

Sadržaj

1. UVOD	1
2. PSIHOLOŠKA ANALIZA HANNIBALA LECTERA U DJELIMA THOMASA HARRISA	3
2.1. Rano djetinjstvo.....	3
2.2. Adolescencija	6
2.3. Odraslo doba.....	9
2.4. Psihopatološki profil.....	12
3. PSIHOANALITIČKO TUMAČENJE HANNIBALA LECTERA	15
3.1. Traumatski događaji.....	15
3.2. Struktura ličnosti	16
3.3. Instinkti.....	17
3.4. Razvoj ličnosti.....	18
3.5. Anksioznost.....	19
3.6. Odbrambeni mehanizmi	20
4. SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU HANNIBALA LECTERA I ANDREIA CHIKATILOA	21
4.1. Andrei Chikatilo.....	21
4.2. Sličnosti i razlike između Hannibala Lectera i Andreia Chicatiloa	22
4.2.1. Opći podaci	22
4.2.2. Kriminalna karijera	23
4.2.3. Modus operandi.....	23
4.2.4. Motivi ubistava	24
4.2.5. Profili žrtava.....	25
5. ZAKLJUČCI	26
LITERATURA	28

Psihološka analiza fiktivnog lika: Hannibal Lecter

Zerina-Dina Vihrić

Sažetak

Cilj ovog rada je analizirati fiktivni lik Hannibala Lectera te ga uporediti sa stvarnim slučajem serijskog ubice Andreja Chikatiloa, kao i detektovati mitove koji se vežu za ovu populaciju. U nastojanju da analiziramo dr. Lectera glavni izvor podataka predstavljaju romani koje je Thomas Harris napisao između 1981. i 2006. godine. Analizirali smo i predstavili rano djetinjstvo, adolescenciju i odraslo doba Hannibala Lectera, te predstavili psihopatološki profil. Osvrnuli smo se također na psihodinamsko tumačenje lika, te zaključili da je Hannibal oralno-sadistička ličnost, nerazvijenog superega i nesputanog ida. U ovom radu predstavili smo fiktivnog serijskog ubicu i uporedili ga sa stvarnim slučajem koji je poslužio autoru djela kao inspiracija. Pri karakteriziranju serijskog ubice moramo biti svjesni činjenice da klasifikacija „serijski ubica“ ne podrazumijeva i psihopatiju kao mentalno stanje te osobe. Možemo samo pretpostaviti da je Hannibal osjećao krivicu zbog nemogućnosti da zaštiti svoju sestru od kanibala. U suštini Hannibal je serijski ubica osvetnik koji je štitio ženske figure u njegovom životu.

Ključne riječi: Hannibal, kanibalizam, serijski ubica, antisocijalni poremećaj ličnosti

1. UVOD

U svrhu zadovoljavanja vlastitog intelekta, čovjek od početka svog egzistiranja producira književna i umjetnička djela. U ovom području psihologija ispoljava svoje umijeće analize, tumačenja i interpretiranja, čime pruža uvid u zamišljeni svijet koji autor djela prezentira, kako laicima tako i vrsnim naučnicima.

Možemo reći da književnici, slikari, pjesnici i svi drugi umjetnici svoja djela kreiraju ukrštavajući vlastiti imaginarni svijet i činjenice iz stvarnog života, te time nastaju hibridna djela i likovi koji se često u očima opće populacije pretvore u mitove i predrasude. Likovi koji su oličenje dobra su često opisivani i prikazivani svijetlim bojama, mirnim temperamentom, empatijom i ljubavlju, dok su zlikovci povezivani sa tamom, crnim bojama, ratovima, podzemljem i patologijom. Upravo ova tamna strana je danas predmet interesa mase i možemo reći da privlači veću pažnju populacije jer sadrži određenu mističnu konotaciju kao i nepoznato područje koje uvijek potiče maštu i određenu dozu straha. Thomas Harris se pobrinuo da kreira djela već 1981. godine čiji će glavni lik vremenom postati svjetski poznat reprezentant zla. U svojim djelima „Crveni zmaj”, „Kad jaganjci utihnu”, „Hannibal” i „Hannibal postanak“, Harris prezentira lik Hannibala Lectera kao veoma inteligentnog, obrazovanog, patološkog serijskog ubice koji istovremeno izaziva divljenje i gađenje. Hannibal Lecter je nadalje prelazeći na filmska platna postao još dostupniji široj masi, te time i uz pomoć drugih djela nastali su mitovi o serijskim ubicama kao visoko inteligentnim psihopatama (Bonn, 2014).

U realnom svijetu umjesto dr. Lectera serijska ubistva provode kriminalni počinitelji kao što su Ted Bundy, Jeffrey Dahmer, Andrei Chicatilo, John Wayne Gacy i mnogi drugi. Najveći broj detaljnih analiza i podataka dolazi sa područja Amerike gdje stručnjaci ulažu velike napore da razumiju i predvide poteze ovih ubica koji godinama ubijaju nevine ljude. Neizostavno je napomenuti da fenomen serijskog ubijanja nije isključivo karakterističan za muškarce.

Kako analiza stvarnih serijskih ubica pomaže autorima kao što je Thomas Harris tako i djela književnika pomažu naučnicima da bolje shvate njihovu prirodu, te time doprinesu kako teorijski tako i praktično.

Cilj ovog rada je analizirati fiktivni lik Hannibala Lectera, te ga uporediti sa stvarnim serijskim ubicom Andreijem Chikatilom, kao i detektovati mitove koji se vežu za ovu populaciju.

U ovom radu pokušat ćemo odgovoriti na slijedeća pitanja:

1. Kakva je psihološka analiza lika Hannibala Lectera u djelima Thomasa Harrisa?
2. Kakvo je psihoanalitičko tumačenje lika Hannibala Lectera?
3. Koje su sličnosti i razlike Hannibala Lectera i stvarnog slučaja srijskog ubice Andreija Chikatiloa ?

2. PSIHOLOŠKA ANALIZA HANNIBALA LECTERA U DJELIMA THOMASA HARRISA

U nastojanju da analiziramo dr. Lectera glavni izvor podataka predstavljaju romani koje je Thomas Harris napisao između 1981. i 2006. godine. Autor ima specifičan način uvođenja u ovaj fiktivni lik tako što ga u svojim prvim djelima („Crveni zmaj“ i „Kad jaganjci utihnu“) predstavlja kroz prizmu pomagača detektivima da uhvate druge serijske ubice, stavljajući u sjenu samog dr. Lectera. U romanu „Hannibal“ upoznajemo se detaljnije sa djelima dr. Lectera, njegovim intrapersonalnim karakteristikama, emocionalnim stanjima, te načinima ubijanja. Na koncu u posljednjem romanu „Hannibal postanak“ autor Harris u potpunosti otkriva prošlost dr. Lectera čime čitaoca stavlja na test razumijevanja ovog lika koji je do tog trenutka bio obavijen sjenom. U svrhu ove psihološke analize, u nastavku ćemo hronološki prikazati glavne događaje koji su velikim dijelom oblikovali ovaj lik i njegovu patologiju.

2.1. Rano djetinjstvo

Hannibal Lecter rođen je 1933. godine u Litvaniji u porodici koja je pripadala visokom sloju društva. Njegov otac bio je grof, a majka porijeklom iz Italije. O odnosu Hannibala i njegovih roditelja autor ne odaje mnogo podataka, međutim možemo donijeti određene zaključke. Naime, kada je imao samo dvije godine njegova dadilja mu je čitala bajke, a nedugo nakon toga ga je zatekla kako sam prelistava knjige. Hannibalov otac je veoma rano primijetio njegov napredak, te naredio slugama da mu omoguće razne knjige, ali se i pobrinuo da mu obezbijedi najboljeg učitelja na tim prostorima (Harris, 2007; str. 17). O intelektualnom stanju Hannibala najbolje govori njegov napredak u matematici, koji je išao takvom linearnom putanjom da je već sa šest godina računao visinu kula dvorca pomoću dužine njihovih sjena (Harris, 2007; str. 17). S obzirom na socioekonomski status, razvijeni odnos privrženosti, te iznimne intelektualne sposobnosti, Hannibal je imao sve predispozicije za normalan i zdrav razvoj. Kada je napunio šest godina, rodila se njegova sestra Mischa sa kojom je veoma brzo razvio specifičan odnos prožet emocionalnom privrženošću. Preuzeo je brigu o Mischi, te je vodio u šetnje, zajedno s njom hranio labudove i igrao se. Ovakav sličan zaštitnički odnos nakon gubitka Mische, Hannibal je uspio razviti samo sa svojom strinom *lady* Murasaki, te na koncu sa agenticom Clarice Starling. Možemo zaključiti da u prvim godinama Hannibalovog života nije bilo značajnih negativnih faktora koji bi mogli kompromirati njegov razvoj.

Između šeste i osme godine Hannibal doživljava svoja najtraumatičnija iskustva koja će zauvijek oblikovati njegovu ličnost i zaokrenuti njegov životni put u duboku patologiju. Zbog Drugog svjetskog rata, porodica Lecter je morala da izbjegne iz dvorca u kojem su živjeli u malu lovačku kuću. Prisustvo njegovih roditelja, njegovog učitelja i Mische, te boravak na mjestu koje je ulijevalo sigurnost i toplotu davali su nadu da će ovaj ratni period prevazići sa minimalnim posljedicama. Međutim nesretni događaji započinju u trenutku kada su neprijateljski vojnici bombardirali lovačku kuću. U ovom tragičnom napadu preživjeli su samo Hannibal i Mischa. U narednom periodu Hannibal se brinuo za sebe i svoju sestru sve do narednog tragičnog događaja. Grupa vojnika neposredno nakon toga upada u lovačku kuću, te drže zatočene i svezane Hannibala i Mischu. Autor Harris sjećanje o ovom traumatskom događaju prezentira kroz noćne more i *flashback-ove* koje Hannibal doživljava u kasnijem dobu. S obzirom da je bio zimski period vojnici su teško pronalazili hranu, ali jedne prilike su ulovili srnu koju su ubili i pojeli dok je Hannibal prisustvovao tom događaju. Kasnije u nedostatku hrane vojnici su uzeli Mischu, ubili je i skuhalo u loncu, a supu od njenih ostataka dali Hannibalu, bez da je on to znao. U početku Hannibal se nije sjećao pojedinosti ovog događaja osim trenutka kada je jedan od vojnika po imenu Grutas grozničavo kidao krvavu kožu ptice koju je uhvatio i tako krvavih usana rekao djeci: „Moramo jesti ili umrijeti.“ (Harris, 2007; str. 32). Hannibalove noćne more o tome kako ubijaju, kuhaju i jedu njegovu sestru su se održale sve do njegove osamnaeste godine, ali kasnije isti sadržaj snova se pojavljuje i u odrasloj dobi, samo ovaj put u njemu ta sjećanja ne izazivaju negativnost.

Rat sam po sebi predstavlja rizično stanje za doživljaj traumatičnog iskustva. Svaki traumatični događaj izaziva niz reakcija, a posebno kod djece. U različitim područjima života kao što su: tjelesno zdravlje, osjećaji, mišljenja, pamćenja, ponašanja i socijalni odnosi, traumatsko iskustvo može imati velikog utjecaja (Profaca i Arambašić, 2009). Djeca koja se nalaze na nižem razvojnem stupnju posjeduju ograničen skup vještina koje mogu iskoristiti za uspješno savladavanje traumatskog iskustva (Duraković-Belko, 2004). Potreba za sigurnošću je jedna od osnovnih potreba koja je posebno izražena kod djece. Sigurnost donosi rutinu i predvidivost u okolini, te time kada nastupi traumatski događaj dolazi do izbacivanja jedinke iz ravnoteže. Posljedice mogu biti toliko ekstremne da osoba doživljava psihopatološke posljedice kao što su posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Ovaj poremećaj javlja se kao kasni ili produženi odgovor na stresni događaj koji je ugrožavajuće ili katastrofalne prirode, a koji će kod svake osobe vjerovatno izazvati stresnu reakciju (MKB

10, 2012). Vrijeme koje prođe između traume i pojave prvih simptoma PTSP-a je veoma različito (Begić, 2014), a u ovom slučaju se odgođeno pojavljuje. U romanu autor Harris ne spominje Hannibalov život neposredno nakon ubistva njegove sestre, nego radnju premiješta u vrijeme kada je Hannibal smješten u sirotište, odnosno u njegovu trinaestu godinu. Naime, njegov dvorac je pretvoren u sirotište u kojem je Hannibal proveo nekoliko godina. U tom kolektivu bio je etiketiran i izdvojen iz društva, pogotovo jer nije slijedio propisana pravila. Druga djeca su ga nazivala mutavcem i često ga fizički napadala, na šta je on odgovorio odbranom koja je u to razvojno doba prilično brutalna. Autor (Harris, 2007; str. 38) opisuje jedan od fizičkih obračuna između Hannibala i drugog djeteta te navodi:

„Hannibalovo lice je bilo neobično prazno, samo su mu oči bile žive, a rubovi njegova vidnog polja crveni.“

U ovom događaju već vidimo otupjelost afekta i odsutnost fiziološke pobuđenosti koja bi trebala biti prisutna u ovoj dobi tokom ovakvog događaja.

Prema Begić (2014) za dijagnosticiranje PTSP-a moraju biti prisutni simptomi iz slijedećih skupina:

1. Ponovno proživljavanje traumatskog iskustva (*flashback*, noćne more)
2. Izbjegavanje svega što podsjeća na traumatski događaj
3. Simptomi pojačane pobuđenosti

Hannibal zadovoljava navedene kriterije za PTSP, s tim da u kasnijim godinama proživljava noćne more i *flashback-ove*. Potisnuo je gotovo cijeli sadržaj traumatskog iskustva, izdvaja se iz kolektiva i ne slijedi zadana pravila, međutim postoji odsutnost pojačane pobuđenosti koja se javlja u obliku agresivnog ponašanja. Kada se simptomi pojave prvi put nakon nekoliko godina, tada se obično radi o nerazriješenom, potisnutom konfliktu (Begić, 2014). S obzirom da je sadržaj snova o ubijanju i jedenju njegove sestre opetovan, možemo zaključiti da se konflikt upravo nalazi u ovom dijelu sjećanja. Možemo pretpostaviti da je traumatski događaj bio razlog njegovog dugogodišnjeg mutizma, koje je prekinuto u trinaestoj godini kada je fizički nasrnuo na mesara koji je verbalno uvrijedio njegovu strinu *lady* Murasaki.

Pažnju nam zaokuplja činjenica da Hannibal nije imao rizične faktore prije traumatskog iskustva koji povećavaju vjerovatnoću pojavljivanja psihopatologije. Upravo suprotno, bio je visoko inteligentan, bez psihičkih poremećaja, u njegovoj porodici nije bilo

zlostavljanja, te potiče iz više društvene klase. Traumatski događaji sami po sebi su bili tolikog intenziteta da su u potpunosti promijenili mentalno stanje Hannibala, te se kasniji motivi njegovih ubistava fokusiraju na osvetu.

2.2. Adolescencija

Život u sirotištu Hannibal završava u trenutku kada njegov amidža grof Robert Lecter dolazi i odvodi ga na svoje imanje u Francusku. I pored idealnih uslova za život i oporavak u kojim je Hannibal proveo najmanje pet godina, njegovi simptomi PTSP-a su se održali sve do njegove osamnaeste godine. U razgovoru između Roberta Lectera i upravnika sirotišta može se primijetiti sažet opis cjelokupnog socijalnog i emocionalnog statusa Hannibala dok je bio u sirotištu:

„- Druže Lecter, bio bih...oprezan s Hannibalom dok ga bolje ne upoznate. Možda bi bilo bolje da se ne igra s drugim dječacima dok se malo ne sredi. Netko uvijek strada.

- Zar je nasilnik?

- Nasilnici stradaju. Hannibal ne poštuje hijerarhiju. Oni su uvijek veći, a on ih ozljeđuje veoma brzo i katkad teško. Hannibal može biti opasan za osobe veće od sebe. U redu je s malenima. Dopušta im da ga malo zadrikuju. Neki od njih misle da je gluh, a ne samo nijem, pa pred njim govore da je lud. Daje im svoje poslastice, u rijetkim prigodama kad uopće ima nekakvih poslastica.“ (Harris, 2007; str. 46).

Iz navedenog pasusa se primjećuje rano problematično ponašanje Hannibala, koje je možemo reći bilo selektivno, jer on nije prvi započinjao tuče, ali se branio od nasilnika. Također je branio mlađu djecu, djevojčice i životinje. Sukobi s vršnjacima u kojima je učestvovao bili su veoma nasilne prirode, a primjer za ovo pronalazimo u situaciji kada je dječaku u školi u sukobu slomio nos i kičmu jer je pljunuo djevojčici u kosu. Ovaj događaj donekle objašnjava početak razvoja motiva za ubijanje u kasnijoj dobi, što ćemo naknadno objasniti. Autor Harris povodom ovog sukoba navodi:

„Poslali su ga kući, ali se njegov izraz lica cijelo vrijeme nije mijenjao.“(Harris, 2007; str. 63).

Za trinaestogodišnjeg Hannibala koji ima nepromijenljivu facijalnu ekspresiju usljed teškog povređivanja drugog djeteta, možemo pretpostaviti da trauma koju je doživio u svom ranom djetinjstvu je prerasla u mnogo složeniju psihopatologiju koja ima donekle biološku

osnovu. Prema Wenar (2003) kod antisocijalnih preadolescenata i adolescenata u stanju mirovanja bilježi se niža srčana frekvencija. Također rezultati govore da postoje slabije vegetativne reakcije kod antisocijalnih osoba, pogotovo kod onih koji čine teža krivična djela (Magnusson, 1992). Pored zaravnjenog afekta u prethodno navedenoj situaciji, Hannibal ne pokazuje nikakve promjene na poligrafu dok ga ispituju da li je ubio čovjeka.¹ Operater na poligrafu nakon ispitivanja Hannibala izjavljuje:

„Dječak ni na što ne reagira – rekao je operater. – On je otupjelo ratno siročće ili ima monstruožnu moć samokontrolle.“ (Harris, 2007; str. 84).

Ovakve indikacije u adolescenciji kod Hannibala upućuju na razvoj zabrinjavajuće patologije kao i loše prognoze u odraslom dobu. Zasigurno možemo reći da je Hannibalovo prvo ubistvo bilo definitivni početak njegove kriminalne karijere koja je uz toksičnu psihopatologiju rezultirala da ubije 16 ljudi. Dob djeteta se smatra najznačajnijim prediktorom težine delikventnog ponašanja u kasnijoj dobi, te s tim u vezi što je ranija dob početka krivičnih djela to je veća vjerovatnoća nastavljanja velikog broja krivičnih djela (Wenar, 2003).

Zbog problematičnog ponašanja koje se kontinuirano pojavljuje možemo pretpostaviti da se Hannibalovom psihopatološkom stanju PTSP-a pridružio i poremećaj ophođenja. Prema Lebedina Manzoni (2007), poremećaj ophođenja obuhvata ponašanja kao što su: laganje, destruktivnost, vandalizam, krađe, bježanje iz škole i kuće, gdje se lakši oblici ovih ponašanja (laganje, krađa) javljaju u ranijoj dobi, a teži u prelasku ka adolescenciji. Mlađa djeca vjerovatnije se upuštaju u otvorena suprotstavljajuća ponašanja dok će se starija i adolescenti uključivati u prikrivena problematična ponašanja poput krađa (Patterson i Yoerger, 2002). U našem slučaju Hannibal se upušta u sukobe s vršnjacima kojima nanosi ozbiljne tjelesne povrede. Agresivna djeca imaju rizik nastavljanja agresivnosti, ali i rizik od širokog raspona negativnih posljedica koje uključuju kriminalitet, poremećaje ličnosti i zloupotrebu droga (Vulić-Prtorić i Cifrek-Kolarić, 2011). Hannibal je razvio svoju kriminalnu karijeru u smjeru brutalnog ubijanja, kasapljenja i konzumiranja svojih žrtava, a njegovo psihopatološko stanje se razvilo do nivoa antisocijalnog poremećaja ličnosti.

¹ *Napomena:* U svojoj trinaestoj godini Hannibal je brutalno ubio mesara koji je uputio verbalnu uvredu njegovoj strini *lady* Murasaki. U šumi dok je mesar lovio ribu, Hannibal se smjestio na obalu i kada je mesar prišao Hannibal je nekoliko puta zamahnuo katanom koju je prethodno sakrio. Na toj obali je ostavio njegovu glavu na pladnju.

Da bi što preciznije analizirali pojavu ili odsutnost poremećaja ophođenja kod Hannibala u nastavku ćemo analizirati DSM-5 kriterije za pomenuti poremećaj.

U slučaju Hannibala samo dva od tri nužna kriterija su zadovoljena, te se potpuna dijagnoza poremećaja ophođenja ne može uspostaviti. Naime kriteriji koji su zadovoljeni su:

- Korištenje oružja koje može dovesti do ozbiljnih tjelesnih povreda kod drugih (na primjer batina, cigla, razbijena boca, nož ili pištolj) (A3).
- Fizička okrutnost prema ljudima (A4).

Iako Hannibal ne zadovoljava nužne kriterije za poremećaj ophođenja, smatramo da sukobi s vršnjacima koji su nam prezentirani u djelu dovoljno govore o stepenu blizine dijagnosticiranja navedenog poremećaja. Uzmimo u obzir također da je svoje prvo ubistvo Hannibal izvršio sa trinaest godina, a već u ovom dobu izostaje osjećaj krivnje, nedostaje afekt a dolazi i do promjena u vegetativnim reakcijama.

Sa osamnaest godina upisuje medicinski fakultet, te u ovom polju doživljava nezapamćen uspjeh i veoma brzo gradi reputaciju na polju hirurgije, seciranja i pripremanja leševa za izlaganje na predavanjima. Intelektualni aspekt Hannibala u ovom periodu doživljava svoj potpuni procvat, jer se primjećuje uporedno kognitivno sazrijevanje zajedno sa velikim prilivom informacija u području medicine koje će mu koristiti u njegovim ubistvima. Godine života sa *lady* Murasaki produbile su njihov odnos, te je Hannibal na određeni način uspio da uspostavi emotivnu vezu s njom. U razgovoru Hannibal otkriva motiv ubijanja mesara te navodi:

„Učinio sam to radi sebe, radi vrijednosti vaše osobe, *lady* Murasaki.“ (Harris, 2007; str. 78).²

Iz navedenog citata možemo zaključiti da je Hannibal u ranom dobu uspostavio svoju vlastitu hijerarhiju vrijednosti koja se razlikuje od prosječnog čovjeka, te za njega vrijede samo pravila koja ih on sam kreira, ali ne podvrgava se očekivanim socijalnim normama. Naravno i ova veza je imala svoju granicu u trenutku kada je *lady* Murasaki zamolila Hannibala da ne započinje osvetu ubijanja vojnika koji su pojeli Mischu. Autor Harris ne

² *Napomena:* Ovaj motiv Hannibal otkriva sa trinaest godina te se iz same formulacije rečenice može zaključiti njegov lingvistički i kognitivni stepen razvijenosti. Ovako formirana hijerarhija vrijednosti zadržala se do odrasle dobi.

otkriva kakav je odnos Hannibala sa drugim ljudima, ali u nekim djelima navodi zapažanja poznanika koji su ga okarakterisali kao veoma kulturnog i elegantnog muškarca.

Noćne more nisu prestajale, ali parcijalna sjećanja su uznemiravala Hannibala do te mjere da je jednom prilikom uzeo neku vrstu hipnotika te sebi ubrizgao u venu, nakon čega su navirala sjećanja o Mischi, njenim ubicama i drugi potisnuti sadržaj. Nakon ovog događaja Hannibal odlučno ide u potragu za vojnicima, te ih pronalazi i ubija na različite načine. S tim u vezi, već do osamnaeste godine Hannibal je ubio osam muškaraca. Stupanj promjene u Hannibalovoj cjelokupnoj ličnosti najbolje ilustrira sljedeći opis nakon ubijanja posljednjeg vojnika:

„Više ga uopće nije razarao bijes, niti su ga mučili snovi. Ovo je bio odmor, a ubijanje Grentza je bilo bolje od skijanja.“ (Harris, 2007; str. 218).

Ubijanje vojnika je Hannibalu donijelo spokoj i zatvorilo poglavlje u njegovom životu koje je obilježila najveća trauma, međutim otvorilo je novo poglavlje kriminalne karijere i patoloških satisfakcija. Ovaj period njegovog života predstavlja razvoj njegovog *modus operandi* u odraslom dobu.

2.3. Odraslo doba

U ovom periodu Hannibal do kraja razvija svoj *modus operandi*, ali i ostvaruje vrhunac u svojoj kriminalnoj karijeri. Postaje ozloglašeni i neuhvatljivi serijski ubica koji je proglašen kanibalom. Nakon dugotrajne istrage detektiv Will Graham uspijeva da uhvati Hannibala, kog smiještaju u psihijatrijsku bolnicu sa maksimalnim osiguranjem. Tokom svog boravka u zatvoru Hannibal je pomogao Will Grahamu da uhvati druge serijske ubice, ali i agentici Clarice Starling sa kojom je na koncu uspostavio intimnu vezu (Harris, 2011). Zbog nepažnje policajaca prilikom premještanja Hannibala, on uspijeva pobjeći te mijenja izgled svog lica ubrizgavajući silikon, a potom bježi u Firencu. Tamo ga zapaža policajac, te ga Hannibal ubija i ponovo se seli u Detroit.

Hannibalova vještina manipuliranja doseže svoj vrhunac što se vidi u nekoliko slučajeva. Vješto upravlja razgovorima sa Will Grahamom i Clarice Starling. Ali ova manipulacija ide do većeg nivoa od prostog razgovora. Naime, svog pacijenta Masona Vergera uspio je, uz ampulu amila, nagovoriti da komadom ogledala isiječe svoje lice, te njime nahrani svoje pse.

Već od samog početka posjeta Clarice Starling, Hannibal je uspostavio posebnu vezu koja veoma sličí onoj koju je imao sa *lady* Murasaki. To se može zaključiti iz činjenice da je ubio mesara koji je uvrijedio *lady* Murasaki kada je imao trinaest godina i dva čovjeka koji su na neki način uvrijedili Clarice. Kroz njegov život vidimo da se proteže ženska figura koju on štiti i osvećuje na veoma ekstremna način. Ovo ponašanje nam govori dvije stvari, prvo da je zbog zdravog ranog djetinjstva Hannibal bio sposoban stvoriti određenu emocionalnu povezanost, a drugo da ta povezanost ima patološki predznak jer na povređivanje osobe s kojom uspostavi emocionalnu povezanost reaguje na brutalan osvetnički način. Tokom njegovog života ova ženska predstava se utjelovljuje prvo u njegovoj majci, nakon njene smrti u sestri Mischi. Kada je doživio traumatu ubijanja Mische, povezanost je stvorio sa *lady* Murasaki, a u odrasloj dobi sa Clarice Starling gdje je ta povezanost eskalirala u intimni odnos. Ovdje ne možemo govoriti o ljubavi ili zaljubljenosti u određenu osobu nego o projekciji ženske figure iz njegovog djetinjstva, a posebno zbog toga što autor u djelima ne pruža introspekcijski uvid u Hannibalovo emocionalno stanje. Nismo sigurni da li je definicija emotivne povezanosti jednaka kao kod normalnih osoba, niti to da je Hannibal sposoban razviti zdrav odnos prožet brutalnim zaštitničkim nagonom.

U njegovoj socijalnoj domeni javlja se posebna struktura koja je prožeta osjećajem dominantnosti nad ostalim ljudima. Ne možemo reći da Hannibal u potpunosti ne poštuje socijalne norme jer njegovu ličnost velikim dijelom gradi visoki standard obrazovanja i kulture. Ljudi koji ne predstavljaju prijetnju procjenjuju ga kao ljubaznog, ali ovo ponašanje možemo pripisati njegovoj iznimnoj sposobnosti manipulacije. Specifičnu vezu Hannibal uspostavlja sa čuvarom Barneyem koji je bio uz njega svih osam godina tokom zatočeništva. O njihovom odnosu Barney govori:

„Dr. Lecter se savršeno pristojno ponašao, ne ukočeno, već ležerno i otmjeno. Uključio sam se u neke dopisne tečajeve, a on je sa mnom dijelio svoje znanje. To nije značilo da me ne bi ubio u sekundi ako bi mu se ukazala prilika; jedna osobina ne isključuje druge osobine u čovjeku.“ (Harris, 1999; str. 74).

Analizirajući ovaj odnos zaključujemo da Hannibal može uspostaviti određenu socijalnu povezanost ali koja nema duboku ukorijenjenost niti čvrstu nepromjenljivu prirodu. Hannibal je Barneyu bio mentor u upoznavanju nauke, te se njihov odnos zasnivao na međusobnom poštivanju. Kada je Hannibal pobjegao iz zatvora Barney je izjavio da se ne boji da će doći po njega i ubiti ga. Gledajući iz Hannibalove perspektive, drugi ljudi

predstavljaju sredstva koja ga zabavljaju, jer jedini njegov strah je dosada. Ponekad ta sredstva imaju duboku svrhovitost, a nekad su samo tu zbog postizanja višeg cilja. Kernberg (1989) navodi da osobe sa psihopatskim poremećajem ličnosti posjeduju fundamentalne karakteristike narcističke ličnosti. Uspostavljanje dominantnosti posebno u razgovorima sa stručnjacima i manipulacija odaju da Hannibal time daje sebi komplimente i povećava osjećaj grandioznosti. Možemo reći da ostavlja dojam da sebe smatra višom vrstom od ostalih ljudi. Sve ove osobine navode da je narcizam aspekt koji leži u pozadini Hannibalove ličnosti pored ostale patologije. Prema Ramljak (1999) jedina veća strast od samozaljubljenosti kod narcista je strast za vladanjem nad drugima, a u ovom primjeru se to ogleda u načinu ubijanja koji involvira fizičku i psihološku patnju žrtve prije smrti što Hannibalu pruža zadovoljstvo.

Hannibalov stil života je spoj destruktivnosti i elegancije, te crta impulzivnosti nije karakteristična za njega. Kao potvrdu ovom navodu, ali i prethodnoj konstataciji o narcizmu, navodimo citat u kojem Clarice Starling opisuje Hannibala:

„- On je čovjek izrazito profinjenih ukusa, katkad egzotičnih ukusa, u hrani, vinu, glazbi... Neće sebi ništa uskraćivati.“ (Harris, 1999; str. 222).

U intelektualnom aspektu podaci govore da je stekao titulu doktora u području psihijatrije. Čak i u zatočeništvu nije prestajao pisati naučne članke za renomirane časopise koji su iznova oduševljavali kako stručnjake, tako i laike. Svoje znanje je vješto iskorištavao da se zabavi u razgovorima sa svim detektivima, psihijatrima i psiholozima koji su pokušavali da ga profiliraju (Harris, 2004).

2.4. Psihopatološki profil

U djelima „Crveni zmaj“, „Kad jaganjci utihnu“ i „Hannibal“ autor na nekoliko mjesta ga oslovljava psihopatom i sociopatom kroz dijaloge mnogih likova. U MKB 10 (2012) klasifikaciji antisocijalni poremećaj ličnosti se definira kao:

„Poremećaj ličnosti karakterističan je po neobaziranju na društvene obaveze i po bešćutnoj ravnodušnosti prema osjećajima drugih. Postoji velika nepodudarnost između ponašanja i prihvaćenih društvenih normi. Ponašanje se ne može lako izmijeniti suprotnim iskustvom uključujući kažnjavanje. Postoje niska tolerancija na frustracije i niski prag pražnjenja agresije uključujući nasilje; postoji i sklonost optuživanju drugih ili davanja prihvatljivih racionalizacija za ponašanje, što bolesnika dovodi u sukob s društvom.“

U nastavku ćemo analizirati Hannibala prema kriterijima antisocijalnog poremećaja ličnosti u DSM 5 klasifikaciji.

Hannibal zadovoljava šest kriterija iz skupine A i to:

- Nepoštovanje socijalnih pravila u pitanju zakonitog ponašanja, a što se očituje opetovanim činjenjem djela koja mogu dovesti do uhićenja. (A1)
- Obmanjivanje, koje se očituje opetovanim laganjem, lažnim predstavljanjem ili nasamarivanjem drugih radi osobne koristi ili ugone. (A2)
- Razdražljivost i agresivnost, što se očituje opetovanim tučnjavama ili napadima. (A4)
- Nesmotreno zanemarivanje sigurnosti za sebe ili drugih. (A5)
- Uporna neodgovornost, što se očituje opetovanom nesposobnošću održavanja trajnijeg posla ili izvršavanja financijskih obaveza. (A6)
- Odsutnost osjećaja krivnje, što se očituje ravnodušnošću ili racionaliziranjem kad nekoga povrijede, prema drugome se loše ponašaju ili mu/joj nešto ukradu. (A7)

Ostale kriterije B (Osoba ima najmanje 18 godina.), C (Postoje dokazi poremećaja ophođenja s početkom prije 15. godine života.) i D (Pojava antisocijalnog ponašanja nije isključivo tijekom shizofrenije ili bipolarnog poremećaja.) Hannibal zadovoljava, te bi se time mogla postaviti dijagnoza antisocijalnog poremećaja ličnosti. Prethodno smo naveli da je i u adolescentskom periodu Hannibal imao svoje vlastite norme i nije se podvrgavao socijalnim očekivanim pravilima. U kasnijoj dobi ovo se razvilo u činjenje najtežih krivičnih djela ubijanja, kasapljenja i konzumiranja žrtava. Lažno predstavljanje vidimo u situaciji kada je pobjegao iz zatvora pa pod lažnim imenom se prijavio u kliniku za estetsku hirurgiju,

mijenjao svoj izgled te na kraju otputovao u Firencu. Tamo se prijavio za posao kustosa u Palači Capponi gdje se vrsnim stručnjacima predstavio kao dr. Fell.

Razdražljivost i agresivnost su postojane crte koje se izražavaju posebno u situacijama ubistava. Brutalnost njegovih djela koje ćemo kasnije analizirati odaje malignu agresivnost koja prema Frommu (2014) predstavlja destruktivnost koja je specifična za čovjeka, koja nema svrhe i zadovoljstvo se nalazi u pohotnosti. Kriterij koji se odnosi na neodgovornost u poslovnom i finacijskom smislu, odlikuje se najbolje u činjenici da je jednog svog pacijenta ubio jer mu je dosadilo njegovo kukanje, a drugog prethodno pomenutog Masona izmanipulirao da sam sebi nanese tjelesne povrede. Hannibal je također svoje klijente nagovarao da mu ostave velike svote novca i nekretnina nakon njihove smrti. Odsutnost osjećaja krivnje, ravnodušnost i smanjene vegetativne reakcije se primjećuju već u trinaestoj godini.

Impulzivnost ili nemogućnost planiranja unaprijed se polovično može uzeti u obzir jer su 12 ubistava imala motiv, simboliku i isplaniran *modus operandi*, ali četiri ubistva su obavljena kao nužna (na primjer kada je ubio dva policajca da bi pobjegao iz zatvora). Ne možemo tvrditi da je Hannibal impulzivan u svim trenucima niti da bez izuzetka planira svaki svoj korak. Planiranje unaprijed u ubistvima se primjećuje u događaju kada je u osamnaestoj godini tokom pokušaja ubijanja jednog od vojnika postavio hemijsku napravu ručne izrade koja je eksplodirala u trenutku kada su Hannibala zarobili zaštitari. Ovakvim pristupom Hannibal je u obzir uzeo mogućnost njegovog zarobljavanja, te je unaprijed postavio napravu koja ga na koncu spasila. Impulzivnost pokazuje u trenucima kada osjeti prijetnju njegovim vrijednostima kada reaguje agresivno i fizički napada osobu. Čini se da Hannibalovo ponašanje prelazi iz jednog ekstrema u drugi, tj. iz impulzivnosti u pomno planiranje i obratno.

Pored navedenih kriterija u DSM 5 (2014) klasifikaciji se navodi da su nedostatak empatije, napuhano samopoštovanje i površan šarm karakteristike koje su uključene u tradicionalna shvatanja psihopatije.

S obzirom da smo opisali psihopatološko stanje, u nastavku ćemo prikazati kriterije koji se moraju ispuniti u svrhu klasificiranja počinitelja kao serijskog ubice. FBI organizacija je dugo vremena pokušavala definirati značenje serijskog ubice, te koje kriterije mora ispuniti da bi osoba bila klasifikovana kao serijski ubica. Definicija mora sadržavati četiri bitna kriterija koja će serijskog ubicu odvajati od masovnog ubice i od „spree“ ubice. Masovni

ubica je osoba koja ubije četiri ili više žrtava na istoj lokaciji u isto vrijeme, kao jedan kriminalni događaj. „Spree“ ubica je osoba koja ubije tri ili više žrtava na više lokacija bez „perioda hlađenja“³. Na simpoziju koji je održan 2005. godine u Teksasu, zaključeno je da definicija sadrži:

1. Jedan ili više počinioca
2. Dvije ili više ubijenih žrtava
3. Incidenti se moraju odvijati u zasebnom vremenu, kao posebni događaji
4. Period između ubistava „period hlađenja“ odvaja serijskog ubicu od masovnog ubice.

Konačna definicija bi glasila: „Serijsko ubistvo je protivpravno ubijanje dvije ili više žrtava od strane istog počinioca u odvojenim događajima.“ (FBI, 2005).

Prema navedenim kriterijima Hannibal spada u grupu serijskih ubica jer je ubio 16 žrtava u odvojenim događajima sa periodima hlađenja kroz nekoliko godina. Iako njegova kriminalna karijera nije opisana u djelima u periodu između osamnaeste godine i odraslog doba, autor Harris pruža dovoljno podataka na osnovu kojih možemo donijeti navedeni zaključak. Zaključno Hannibal je serijski ubica sa dijagnozom antisocijalnog poremećaja ličnosti.

³ Period u kojem serijski ubica ne čini nikakva ubistva, te emotivno proživljava ubistva koja je počinio.

3. PSIHOANALITIČKO TUMAČENJE HANNIBALA LECTERA

Početak dvadesetog stoljeća Sigmund Freud je svojim radom i jedinstvenim pristupom izazvao preokret prvenstveno u shvatanju čovjeka u cjelosti, strukture njegove ličnosti, dinamizama koji ga pokreću, ali i njegovih nesvjesnih dijelova ličnosti. Freud je smatrao da su ljudi većim dijelom nesvjesno potaknuti agresivnim i seksualnim porivima koji oblikuju njihovo ponašanje. S tim u vezi izdvojio je različite nivoe svijesti: svjesno, nesvjesno i pre-svjesno. U nastavku ćemo predstaviti lik Hannibala kroz psihoanalitičku prizmu.

3.1. Traumatski događaji

Freud definira traumu kao: „Svaki utisak kojeg se nervni sistem ne može bez problema riješiti asocijativnom ili motornom reakcijom postaje psihička trauma.“ (Freud, 1966). Freud smatra da trauma koja preplavljuje zaštitnu barijeru, ulazi i ostavlja dugotrajna oštećenja na organizam (Begić, 2014). Kao što smo unaprijed naveli Hannibal je svjedočio ubijanju njegovih roditelja i sestre kada je imao šest godina. Ovi traumatski događaji su uzrokovali da Hannibalova nedovoljno formirana ličnost doživi parcijalno razaranje i stvaranje nezrelih i neurotskih odbrambenih mehanizama što ćemo naknadno objasniti. Naime, prema Freudu ličnost osobe formira najvećim dijelom do pete godine, te se kasnije formirani sistem samo unapređuje (Hall, 1983). Preplavljenost koju je Hannibal doživio gledajući navedena ubistva, dovela je do regresije na niži razvojni stadij. Regresijom na sigurniji stadij razvoja ličnost pokušava da se zaštiti. Trauma koja je preplavila zaštitne barijere u Hannibalovoj ličnosti dovela je do kasnije pojave simptoma PTSP-a. Simptomi PTSP-a koji se pojavljuju su znak da se osoba fiksirala za momenat traumatičnog događaja, te se ta situacija iznova pojavljuje u snovima (Freud, 2006). Već smo pomenuli da je Hannibal potisnuo svo sjećanje u vezi traumatskog događaja, ali se ta sjećanja vraćaju kroz njegove snove. Analiziranje Hannibalovih snova zahtijevalo bi duboko interpretiranje latentnih značenja njegovih snova, te ćemo se zadržati na navođenju njihovog manifestnog značenja. Kroz djelo autor nas upoznaje sa tri sna u Hannibalovom mladom dobu koja su mu pomogla da se prisjeti traumatičnih iskustava ubijanja. Prvi san se odnosio na sjećanje kada su vojnici kuhali srneću glavu u loncu, te se Hannibal prisjetio kako su kosti lobanje udarali po stranama lonca. Kasnije ovo sjećanje je bilo dio *flashback-a* kada je ugledao uzavrelu vodu u loncu. Drugi i treći san su sadržavali sjećanje kada su vojnici opipavali debljinu Hannibala i Mische, te odveli nju da je ubiju. Kada organizam bezuspješno modulira sadržaj,

dolazi do dezorganizacije a onda se traumatski materijal repetitivno vraća u noćnim morama (Duraković-Belko, 2004). Dakle možemo zaključiti da je kod Hannibala došlo do dezorganizacije, što je uzrokovalo noćne more o traumatskim sjećanjima na ubijanje Mische.

3.2. Struktura ličnosti

Strukturu ličnosti Freud je temeljio na tri osnovne jedinice: id, ego i superego. Između ove tri strukture kruži psihička energija, te ponašanje osobe ovisi o zastupljenosti energije u određenoj strukturi. Id je urođena komponenta, sjedište je instikata i rezervoar psihičke energije. Id je impulzivan, iracionalan, animalan i narcistički. Teži ka zadovoljavanju poriva bez obzira na posljedice. Ego je izvršni organ i nastoji uspostaviti ravnotežu između impulzivnog ida i striktnog superega. Ego je središte intelektualnih funkcija i samim time je racionalan. Superego je moralni reprezentant unutar ličnosti koji se gradi socijalizacijom, te je utjelovljenje svih naučenih normi koju su u ličnost osobe ugradili prvo njegovi roditelji a zatim okolina. Putem mehanizma identifikacije superego prikuplja energiju za djelovanje, a roditelji predstavljaju prve objekte u koje se ulaže energija iz ida (Fulgosi, 1997). Superego teži ka idealnom, a razvija se putem nagrada i kazni. S tim u vezi superego se sastoji iz dva dijela: savjesti i ego-ideala. Savjest se formira putem utjecaja kazni, dok ego-ideal se formira utjecajem nagrada i pohvala. Savjest u pojedincu izaziva osjećaj krivnje, dok ego-ideal izaziva osjećaj ponosa i vrijednosti. Dinamika ličnosti se odražava u konstantnom previranju i prelijevanju energije između ovih struktura. U organizmu se stvara napetost previranjem instikata koju osoba nastoji osloboditi na određeni način.

Zbog traumatičnog gubitka roditelja u šestoj godini, Hannibalova nedovoljno formirana ličnost se djelomično razorila što je uzrokovalo regresiju na niži razvojni stadij. Naime, superego je struktura koja se posljednja formira usljed identifikacije sa istospolnim roditeljom, u našem slučaju identifikacije Hannibala s njegovim ocem. S obzirom da gubi ovu figuru superego se nije mogao razviti identifikacijom s ocem, niti je došlo do razrješenja Edipovog kompleksa. U alarmantnom stanju došlo je do identifikacije sa vojnicima koji su ih zarobili. U ovim stanjima moguća je identifikacija s nekom osobom iz straha (Hall, 1983). Zbog identifikacije sa ljudima koji su ubili i pojeli njegovu sestru, u kasnijim ubistvima Hannibal zadržava slične obrasce ponašanja, čime je i proglašen kanibalom. Ne razriješen Edipov kompleks se odražava u cjeloživotnom formiranju ženske figure koju on štiti i osvećuje na najbrutalniji način. S tim u vezi njegove žrtve su bili većinom muškarci koji su napadali Hannibalove ženske figure. Možemo pretpostaviti da je Hannibal formirao

zaštitnički odnos prema ženama, ali rivalstvo prema muškarcima što je suština Edipovog kompleksa. U Hannibalovoj ličnosti id pretežno sadržava svu psihičku energiju, te se to očituje u agresivnom ponašanju i ubistvima. Možemo primijetiti da se idova animalistička priroda odražava i u Hannibalovoj potrebi za zadovoljavanjem primarne potrebe kao što je hrana. Hannibal veoma brižno priprema svoje obroke, ali se patologija pokazuje u trenucima kada konzumira ljudsko meso. Ego je pretežno slabo razvijen jer ne može da uspostavi ravnotežu između ida i superega. Superego je struktura koja se najslabije razvila kod Hannibala. Naime, struktura ego-ideala se donekle razvila što primjećujemo u njegovoj neupitnoj želji za napredovanjem u nauci, ali njegov osjećaj vlastite vrijednosti ima patološki predznak koji se odlikuje u narcizmu. Savjest je struktura koja se nije razvila što se primjećuje u potpunom odsustvu krivnje, moralne anksioznosti te straha od kažnjavanja za djela. Psihopatološka stanja su zastoj ili stagnacija u razvoju ličnosti i instinkata (Fulgosi, 1997), a kod Hannibala smo prethodno predložili dijagnozu antisocijalnog poremećaja ličnosti.

3.3. Instinkti

Freud je u konačnici razlikovao dvije kategorije instikata i to nagoni života (Eros) i nagoni smrti (Thanatos). Eros nastoji održati pojedinca te u ovu grupu instikata spadaju na primjer: glad, žeđ i seks. Thanatos je relativno oskudno istražen i opisan u vrijeme njegovog nastajanja, ali Freud govori o njemu kao težnji ka neorganskom iz kojeg smo nastali. U ovu kategoriju spadaju instinkti okrutnosti, agresivnosti, ubijanja i slično. Želja za smrću je psihički reprezentant Thanatosa (Fulgosi, 1997). Posljednji cilj Thanatosa jeste da sve živo prevede u anorgansko stanje (Freud, 2006). Važan instinkt smrti je agresivni nagon. Kada je usmjeren prema samom organizmu onda je samouništavački nagon, a može biti usmjeren i prema vani tj. težnja uništenju drugog (Fromm, 2014). Dok je usmjeren ka unutra nagon za smrću se ne oglašava, te se primjećuje tek kada se usmjeri prema vani (Freud, 2006). Djelovanjem superega velike količine nagona za agresijom se fiksiraju u unutrašnjosti ega i tu djeluju autodestruktivno (Freud, 2006). U ovom primjeru zbog slabog razvoja superega, ovaj nagon se ne zadržava unutar nego se ispoljava destruktivnošću prema drugim osobama. U Hannibalovoj ličnosti preovladava instinkt smrti koji je usmjeren prema drugim ljudima, a očituje se u destruktivnom ponašanju kao što je ubijanje, kasapljenje i konzumiranje žrtava. Prema Hall (1983) instinkti života i smrti se mogu spajati i neutralisati ili zamijenjivati, te s tim u vezi jedenje je spoj gladi i destruktivnosti, a ostvaruje se grizenjem, žvakanjem i gutanjem hrane. Hannibalova patologija je dostigla vrhunac kada je u svojoj kriminalnoj

karijeri počeo konzumirati meso svojih žrtava. Serijska ubistva se interpretiraju kao borba između Erosa i Thanatosa u kojoj pobijeduje Thanatos, a nesvjesni pokretač ubistava je kompleks inferiornosti, mržnja prema ženama i nerazriješeni Edipov kompleks (Radulović, 2006).

3.4. Razvoj ličnosti

U psihodinamskoj teoriji razvoj ličnosti je pod utjecajem različitih iskustava u socijalnom svijetu i pod utjecajem seksualne energije ili libida koja je urođena. Freud razlikuje četiri psihoseksualna stadija kroz koje prolazi ličnost u razvoju a to su: oralni, analni, falusni i genitalni. Pored ovih stadija tu je period latencije koji se odvija između falusnog i genitalnog stadija a kojeg ne obilježavaju značajne promjene u razvoju.

Oralni stadij obuhvata prvu godinu života, te dijete može zadovoljiti potrebe jedino uz pomoć drugih osoba, a biološki putem usta. Naime, erogena zona se nalazi u usnoj šupljini te njenim podraživanjem se ostvaruje zadovoljenje potrebe. U ovom periodu dijete razvija fundamentalne oblike nepovjerenja/povjerenja i nezavisnosti/zavisnosti. U Hannibalovom primjeru se nakon traume dogodila regresija na ovaj stadij, te Hannibala možemo okarakterisati kao oralno-sadističku ličnost. Ovakva ličnost postiže zadovoljenje ujedanjem, pljuvanjem i drugim agresivnim načinima koji uključuju erogenu zonu koja je specifična za ovaj stadij. S tim u vezi kanibalizam možemo okarakterisati kao najsnažniji patološki izražaj oralno-sadističke ličnosti, što primjećujemo kod Hannibala. Autor Harris povodom Hannibalovog usmjeravanja na ukus navodi:

„Ukus. Vino, tartufi. Ukus na svim poljima bila je konstanta između dr. Lecterova života u Americi i Europi, između njegovog života uspješnog liječnika i čudovišta u bijegu.“ (Harris, 1999; str. 192).

Potpuni hedonizam koji se veže za oralnu zonu kod Hannibala ima svoju dvojnost. Naime, primjećujemo da Hannibal uživa u hrani i uvijek vodi brigu o svojoj prehrani, a u suprotnosti tome konzumira svoje žrtve i čak ih nerijetko napada ugrizima.

Analna faza obuhvata drugu i treću godinu života, te je izvor zadovoljstva u analnom području. U ovom periodu dijete uči samokontrolu sfinktera, a na psihološkoj razini jača funkciju ega i superega.

Falusni stadij je period u kojem se libidalna energija premiješta u genitalije, te je ovo period u kojem Hannibal doživljava traumu gubitka roditelja i sestre. Ovaj stadij je specifičan po tome što dolazi do pojave Edipovog/Elektinog kompleksa koji se razrješava identifikacijom sa istospolnim roditeljom. Edipov kompleks se pojavljuje kod dječaka, a odlikuje se u nesvjesnoj težnji da stupi u seksualni odnos sa majkom i riješi se oca. U ovom stadiju se pojavljuje i strah od kastracije kod dječaka, zbog toga se oni počinju bojati oca u sumnji da će im odsijeći penis. Identifikacijom s ocem, dječak prihvata očeve stavove, obilježja, mišljenja i slično. Kada se dječak uspije identificirati sa ocem, tada se učvršćuje struktura superega. Zbog smrti oca Hannibal se nije uspio identificirati, te time ni razriješiti Edipov kompleks. U situaciji traume koja je preplavila obrane Hannibal se vraća na niži razvojni stadij koji mu pruža sigurnost a to je oralni. Možemo pretpostaviti da se Hannibal u svrhu zaštite ega identificirao sa agresorima, te donekle prihvatio njihova obilježja.

Genitalni stadiji počinje u pubertetu i obilježen je usmjeravanjem seksualne energije na osobe suprotnog spola. Savladavanje konflikta na ovom razvojnem stadiju rezultira potpunim razvojem zdrave ličnosti. U našem slučaju na kraju Hannibalove priče on bježi sa Clarice Starling, te s njom uspostavlja intimni odnos. O ovom odnosu autor ne odaje mnogo podataka, te ne možemo sa sigurnošću zaključivati o prirodi njihovog odnosa.

3.5. Anksioznost

Vanjska stimulacija i napetost koja je njom izazvana su osnove Freudove teorije anksioznosti (Fulgosi, 1997). Osim primarne anksioznosti koju doživljava novorođenče prilikom rođenja, Freud razlikuje realističnu, neurotičnu i moralnu anksioznost. U ovom slučaju Hannibal doživljava realističnu anksioznost koja je izazvana stvarnom prijetnjom u okolini odnosno traumom. Ova vrsta anksioznosti ima negativne posljedice na ponašanje pojedinca koje kasnije postaje manje adaptivno (Fulgosi, 1997). Hannibalovo ponašanje je odraz ekstremnog maladaptivnog ponašanja jer se odražava u osveti i ubijanju ljudi. Ono što je specifično za Hannibala jeste da ne osjeća moralna anksioznost. Moralna anksioznost se javlja u situaciji kada postoji opasnost da će ego biti kažnjen od strane superega. Kao što smo prethodno naveli, neadekvatno izgrađeni superego kod Hannibala onemogućuje osjećaj straha krivnje, kazne i straha od izbijanja nesvjesnih destruktivnih poriva iz ida. S obzirom da Hannibalovom ličnošću vlada id, porivi koji se javljaju nemaju prepreka za realistično ostvarenje, a njegova nemogućnost osjećaja moralne anksioznosti je odraz duboke psihopatologije. Napominjemo da Hannibal ne osjeća niti empatiju koja se stiže

socijalizacijom s ljudima. Zbog ovog psihološkog stanja Hannibal je sposoban da svoje žrtve gleda kao depersonalizirane objekte koji nisu vrijedni življenja zbog svoje neuljudnosti. Depersonalizacija žrtve omogućava obavljanje ubistva i kasapljenje tijela, a gledajući kroz prizmu ubice žrtva je objekat koji ima svrhu zadovoljavanja.

3.6. Odbrambeni mehanizmi

U trenucima anksioznosti ličnost se osjeća ugroženo, te s tim u vezi odbrambeni mehanizmi pomažu smanjivanju anksioznosti i otklanjanju prijetnji. Postoji čitav niz odbrambenih mehanizama koje ličnost koristi u svrhu zaštite, a glavne kategorije su zreli, nezreli i neurotični mehanizmi odbrane. Kod Hannibala zapažamo potiskivanje, regresiju i identifikaciju s agresorom. Potiskivanje je neurotični odbrambeni mehanizam kod kojeg ego odbija da se suoči sa neprijatnim sadržajem (Freud, 2010).

Kada se sadržaj potisne nestane sjećanje ali energija sadržaja i dalje ostaje i tako izmiče kontroli ega. Hannibal je potisnuo traumatski sadržaj koji je kasnije iz nesvjesnog isplivavao u svjesno kroz snove. Prethodno smo naveli da se Hannibal nije sjećao traumatičnog događaja zbog potiskivanja, ali je taj sadržaj isplivao u svjesni dio ličnosti kroz snove koje smo opisali. Simbolika ovih snova koja uključuje glavu, lobanju i kanibalizam, kasnije postaje realistični dio ubijanja. Energija ovog sjećanja se i dalje zadržala i nakupljala, te na koncu izmicanje kontroli ega se očitovalo u fizičkim napadima koji su umnogome ličili na potisnuti traumatski sadržaj. Regresija je obrambeni mehanizam čija je funkcija vraćanje na raniji stadij razvoja, što se u Hannibalovom primjeru odražava vraćanjem na oralni stadij razvoja što smo prethodno objasnili. U svrhu zaštite ega Hannibal se identificirao sa svojim agresorima i na koncu postao kanibal kao i oni. Ova vrsta identifikacije rezultirala je neprilagođenom ponašanju i kriminalnoj karijeri.

4. SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU HANNIBALA LECTERA I ANDREIA CHIKATILOA

Hannibal Lecter nije u potpunosti plod Harrisove mašte, nego je produkt iscrpnog istraživanja stvarnih slučajeva serijskih ubica i brutalnih ubistava. Harris nije otkrio koji su to slučajevi bili njegova inspiracija, ali prema Greig (2006) Andrei Chikatilo je poslužio kao primjer za objašnjavanje patologije Hannibala. S tim u vezi u nastavku ćemo prvo prikazati slučaj Andreija Chikatiloa a onda ga uporediti sa Hannibalom.

4.1. Andrei Chikatilo

Andrei Chikatilo rođen je 1936. godine u ruralnom dijelu Ukrajine i potiče iz porodice nižeg socioekonomskog statusa. Pri rođenju ustanovljena mu je hidrocefalija, a kasnije posljedice su se odražavale problemima u genitalnom području. Simptomi su se odražavali u noćnom mokrenju sve do kasne adolescencije i impotenciji ali sa mogućnošću postizanja ejakulacije. U doba u kojem je rođen, Chikatilo je svjedočio strahotama Drugog svjetskog rata. Tadašnji sistem uzrokovao je deficite u hrani, što je dovelo do pojave kanibalizma u pojedinim područjima. Njegova majka ga je često tukla i pričala mu priču kako su njegovog starijeg brata ubile i pojele komšije. Chikatilo je bio tih i povučen, što ga je pored njegove impotencije sprečavalo da ostvari ljubavnu vezu sa potencijalnim djevojkama. Izgledom je bio šarmantan i privlačan ali u trenutku kada su djevojke saznale za njegovu impotenciju, bio je često ostavljan. Da bi kompenzirao svoj deficit, Chikatilo se usmjerio na nauku i aplicirao na fakultet od kojeg je dobio odbijenicu. Kroz cijeli život bio je izdvojen, ismijavan čak i u odrasloj dobi. Pored poteškoća sa kojima se susretao Chikatilo se oženio i taj brak je bio krunisan sa dvoje djece. Bio je uzoran građanin i član partije što je kasnije bilo jedno od najvećih prepreka u njegovom uhićenju, jer su detektivi dugo godina poricali da neko sa tako mirnim i normalnim životom može da počini tako brutalna ubistva. Često je mijenjao poslove, ali njegova prava priroda koju je potiskivao godinama je napokon izašla na vidjelo u trenucima kada je radio kao učitelj. S obzirom na svoju prirodu Chikatilo nije uspio da uspostavi autoritet, te su ga učenici često ismijavali. Seksualnu privlačnost prema djeci osjetio je u ovom dobu, te su kasnije većina njegovih žrtava bila djeca. Kada je imao 42 godine Chikatilo je počinio svoje prvo ubistvo a žrtva je bila devetogodišnja djevojčica. Njegova karijera ubijanja trajala je 12 godina. 1994. godine je osuđen na smrtnu kaznu za 53 ubistva, nekrofiliju, kasapljenje i kanibalizam.

4.2. Sličnosti i razlike između Hannibala Lectera i Andreia Chicatiloa

4.2.1. Opći podaci

Lecter i Chikatilo su rođeni gotovo na istom geografskom području u vrijeme kada su kao djeca svjedočili strahotama Drugog svjetskog rata. Obojica su imali slično traumatično rano djetinjstvo, s tim da je Lecter svjedočio brutalnim ubistvima i kanibalizmu, a Chikatilo je bio izložen pričama o kanibalizmu i bio je tučen od strane majke. Lecter je bio ratno siroče, etiketiran i izdvojen u sirotištu s dugogodišnjim periodom mutizma, dok je Chikatilo bio izdvajan u školi i šutljiv po prirodi. Lecter potiče iz visokog socioekonomskog statusa, dok Chikatilo je gotovo cijeli život pripadao niskom socioekonomskom društvu. Kod Lectera u toku djetinjstva i života s roditeljima nije bilo nikakvog zlostavljanja, dok je situacija suprotna kod Chicatiloa koji je čak imao i noćno mokrenje usljed fizičkog zlostavljanja. Kao što smo već rekli, Lecter nije imao rizičnih faktora koji bi potencijalno mogli da rezultiraju lošoj prognozi u odrasloj dobi, a Chikatilo je ispunjavao skoro sve kriterije. Potiče iz niskog socioekonomskog statusa, pri rođenju boluje od hidrocefalije, zlostavljan je u porodici i sl. Lecter i Chikatilo su u ranom djetinjstvu bili izloženi ratnim traumama, koje su kod Lectera prouzrokovale ulazak u psihopatološko stanje, a kod Chicatiloa zajedno sa drugim predispozicijama rezultirale da stvori kriminalnu karijeru. Chikatilo je uspio da se oženi dobije djecu, te vodi život uglednog građanina, a svoje porive isprva zakopava, a kasnije vješto vodi dupli život tj. život uglednog građanina i serijskog ubice. Lecter je također vodio dva života, jedan je bio život na visokoj nozi ispunjen druženjima, naukom, kulturom i sl., a drugi je bio život serijskog ubice. Lecter i Chikatilo nisu imali historiju mučenja životinja i podmetanja požara. Lecterovu psihopatologiju smo unaprijed analizirali, te zaključili da se može uspostaviti dijagnoza antisocijalnog poremećaja ličnosti, ali u slučaju Chicatiloa neki navodi govore o dijagnozi graničnog poremećaja ličnosti. Tokom suđenja Chikatilo je proglašen računaljivim, te odgovornim za sva ubistva za koja se tereti. Svoju karijeru ubijanja Lecter je započeo sa trinaest godina, dok je Chikatilo svoje prvo ubistvo obavio u 42. godini. Ovdje primjećujemo da je Lecter veoma brzo ispoljio impuls koji je motiviran osvetom, dok je Chikatilo godinama potiskivao destruktivnu prirodu koja je ležala u pozadini. Lecter i Chikatilo su uspijevali na određeni način da stvore socijalne odnose ali oni nisu bili duboki i stabilni. Kod Lectera se primjećuje narcistička crta koja se proteže u svim sferama života, dok kod Chicatiloa se primjećuje osjećaj otuđenosti i nepripadanja, gubljenja kontrole što kompenzira u brutalnim sadističkim ubistvima. Lecter je bio visoko inteligentan dok se isto ne može reći i za Chicatiloa. Za Lectera možemo reći da je bio hedonista jer je uživao u

hrani, piću, umjetnosti, nauci i ubijanju, dok je Chikatilo jedini užitak pronalazio u ispoljavanju svoje seksualne frustriranosti tokom ubistava. Impotencija je problem koji je u mnogim sferama života mijenjala Chikatilovo ponašanje, dok Lecter nije imao sličnih poteškoća. Lecter i Chikatilo su imali izvrsnu sposobnost manipulacije, te su vješto sakrivali svoje brutalne tajne dugo godina. Ova manipulacija se odnosi i na njihove žrtve na primjer kod Lectera manipulacija pacijenata, dok kod Chikatiloa manipulacija žrtava da pođu s njim u šumu ili njegovu kuću. Kod Lectera primijetimo manipuliranje u razgovorima sa detektivima, a Chikatilo je bio uhvaćen nekoliko puta i pušten na slobodu zbog nedostatka dokaza.

4.2.2. *Kriminalna karijera*

Kriminalna karijera Lectera je trajala od rane adolescencije do odraslog doba, dok je kod Chikatiloa trajala samo 12 godina i započela je u odrasloj dobi. Veoma su slični prema brutalnosti obavljanja ubistava međutim za Lectera možemo reći da je bio organizirani serijski ubica dok je Chikatilo bio neorganizirani. Lecterova ubistva su isplanirana, te sadržavaju određenu simboliku, na primjer mesarova glava na pladnju je simbolizirala osvetu koja je servirana na način kako su se japanski borci svetili svojim neprijateljima. Istu simboliku pronalazimo i u slučaju kada hvata detektiva koji je sabotirao karijeru Clarice Starling, te mu u toku večere odsijeca skalp kako bi došao do mozga kojeg je naknadno ispržio i servirao dok je žrtva i dalje bila živa. U slučaju Chikatiloa prilikom uhićenja nosio je crnu tašnu koju su detektivi nazvali „oprema za ubijanje“⁴ u kojoj se nalazilo uže, nož i ostali alati koje je koristio da bi ubio i kasapio žrtve. Svoje žrtve je „lovio“ u blizini putničkih stanica i odvodio ih u obližnju šumu gdje je obavio svoje brutalno djelo. Nakon seksualnog zadovoljavanja, žrtve je ostavljao, zakopavao ili bacao u rijeku.

4.2.3. *Modus operandi*

Kao što je uobičajeno, serijske ubice tokom iskustva razvijaju svoj *modus operandi* i pojedini slučajevi imaju konstantan obrazac od kojeg rijetko odstupaju a koji ih karakteriše. Kod Lectera ne možemo sa sigurnošću odrediti obrazac koji je jedinstven za sva ubistva. Pojedina ubistva imala su određene sličnosti kao što su odsijecanje glave i obraza, te nošenje trofeja kao što su gušterača ili jetra, koje je kasnije konzumirao. Glava je dio tijela na koji se Lecter fokusirao kod najmanje tri ubistva, što možemo povezati sa njegovim traumatskim

⁴ Eng. „killer kit“

sjećanjima o lobanji srne koja se kuha. Određena ubistva je obavljao u svrhu preveniranja uhićenja, na primjer kada je ubio policajce da bi pobjegao iz zatvora. Kod ubijanja žrtava Lecter je koristio hladno oružje kao što je nož i samostrel. S obzirom na motiv ubijanja Lecter dolazi po svoje žrtve i pomno ih bira.

Chikatilo s druge strane ima obrazac ubijanja koji je vrlo sličan prvom ubistvu. Naime, on svoje žrtve namami u šumu, pokuša ih silovati ali ne uspijeva zbog svoje impotentnosti. To u njemu izazove bijes, te žrtve davi ili ubada nožem pri čemu doživljava ejakulaciju. Nakon smrti žrtve često ubada ili otkida genitalije i dijelove abdomena. U nekoliko slučajeva Chikatilo je priznao da je probao jesti dijelove tijela svojih žrtava. Kod većine žrtava je vadio oči, što je kasnije postao njegov zaštitni znak, a sve u vjerovanju da je u njima ostala njegova slika. Žrtve je ostavljao na mjestu zločina ili zakopavao u plitke grobove. Žrtve je davio ili ubijao nožem, što su načini ubijanja koji donose počinitelju najviše satisfakcije jer su najbliži žrtvi i imaju potpunu kontrolu.

Lecter i Chikatilo su klasificirani kao kanibali i sadisti, s tim da postoje određene razlike. Lecter je meso svojih žrtava nosio kao trofeje, te ih kuhao i servirao kao najukusnija jela. U jednom slučaju meso svog pacijenta je servirao gostima koji su uživali u specijalitetu ne znajući zapravo da je to ljudsko meso. Sadističku crtu Lecter iskazuje u želji da njegove žrtve pored fizičke patnje i smrti dožive i psihološku patnju. Na primjer jednom od vojnika koji su pojeli njegovu sestru je pokazao vreću sa mesom i rekao mu da je to njegova kćerka, te uživao u njegovom zaprepaštenju. Chikatilo je meso svojih žrtava konzumirao na mjestu zločina, ali istraživači navode da su pojedinim žrtvama nedostajali unutarnji organi ali nikada se nije potvrdilo da ih je on pojeo. Seksulani sadizam je ono što karakteriše Chikatila jer je ejakulaciju mogao postići isključivo u trenucima kada je gledao strah i otimanje svojih žrtava.

4.2.4. Motivi ubistava

Prema motivu ubistava Lecter i Chikatilo se mnogo razlikuju. Motiv Lectorovih ubistava je pretežno osveta, dok kod Chikatila glavni motiv je seksualno zadovoljavanje. Kako smo unaprijed napomenuli u Lectorovom životu postoji ženska figura koju on nastoji osvetiti i to se zadržalo i do odraslog doba. Na uvredu bilo koje vrste Lecter reaguje tako da jedina primjerna kazna predstavlja smrt. Ovaj motiv najbolje oslikavaju ubistva vojnika koji su pojeli njegovu sestru. Osveta tjera Lectera da žrtve fizički ošteti do neprepoznatljive mjere, čime on iskazuje svoj bijes i frustracije ali i doživljava satisfakciju kada se osveta završi.

Antisocijalne ličnosti i na najmanju frustraciju reaguju bijesom, a taj bijes često postaje mržnja koja budi želju za destruktivnosti ili uništenjem objekta mržnje (Milivojević, 2014). Ubijanje žrtava je Lecteru pružalo osjećaj ponovnog uspostavljanja kontrole. Chikatilo, zbog godina impotencije, je skupljao i potiskivao frustraciju koja je rasla, a na koncu je jedina opcija seksualnog zadovoljstva bila ubijanje i silovanje. Kao primjer uzimamo njegovu prvu žrtvu, djevojčicu od devet godina koju je namamio u kuću i pokušao silovati. Nakon neuspjeha uzeo je nož, te nanio djevojčici smrtonosne rane prilikom čega je doživio ejakulaciju. Impotencija je jednako gubitak moći, a da bi je ponovo uspostavio morao je ubiti. Chikatilo je svoje žrtve kasapio ali ne do mjere neprepoznatljivosti, a njegovo uništavanje genitalnih dijelova označava ispoljavanje frustracije koju osjeća zbog sopstvene impotentnosti.

4.2.5. Profili žrtava

Lecterove žrtve bili su isključivo odrasli muškarci iako je samo u jednoj prilici napao medicinsku sestru. Žrtve su većinom bile ljudi koje je Lecter poznao na neki način. U kasnijim ubistvima jedan od motiva Lectera je bila neuljudnost žrtve. Prvo ubistvo iz osvete počinio je u trinaestoj godini nakon čega je uslijedio petogodišnji period hlađenja. Sa osamnaest godina kreće u misiju ubijanja svih osam vojnika koji su pojeli njegovu sestru. Nakon toga u odrasloj dobi ubija svog pacijenta, lovca zbog krivolova, detektiva, zatvorenika i ostale žrtve da bi se spasio od hapšenja. Lecter je ubio ukupno 16 žrtava, dok je Chikatilo tvrdio da je ubio 56 žrtava. Žrtve Chikatiloa su bile žene i djeca (dječaci i djevojčice) u dobi od sedam do 45 godina. Njegove žrtve su često bile prostitutke i beskućnici.

5. ZAKLJUČCI

Pored mnogobrojnih konstrukata koji se proučavaju unutar psihologije, agresivnost je konstrukt koji izdvajamo u ovom radu. Prema Vulić-Prtorić i Cifrek-Kolarić (2011), agresivnost je: „Set primarnih interpersonalnih radnji koje uključuju različita verbalna ili fizička ponašanja koja su destruktivna ili štetna za druge ljude ili objekte“. Posmatrajući slučaj Hannibala Lectera primjećujemo na koji način se agresivnost izražava u različitim razvojnim periodima, te kako na koncu eskalira u brutalna serijska ubistva i kanibalizam.

U ovom radu predstavili smo fiktivnog serijskog ubicu i uporedili ga sa stvarnim slučajem koji je poslužio autoru djela kao inspiracija. Svaki serijski ubica posjeduje karakteristike koje ga izdvajaju od ostalih i čine jedinstvenim. Pri karakteriziranju serijskog ubice moramo biti svjesni činjenice da klasifikacija „serijski ubica“ ne podrazumijeva i psihopatiju kao mentalno stanje te osobe. Mediji nastoje predstaviti ovu populaciju u određenom svjetlu tako da su svi slični. S tim u vezi u porastu filmske industrije ovi mitovi postaju sve rašireniji. Prema Skal (1993), Hannibal Lecter je bio najpopularnija ličnost u Americi tokom februara 1991. godine. Hannibal u djelima je prikazan kao visoko inteligentan, šarmantan, manipulativan serijski ubica sa dijagnozom psihopate. Čak i sam autor nekoliko puta ga oslovljava nazivom „čudovište“. Nameću se određena mišljenja da je ova karakterizacija tačna, te da je Hannibal vampir zbog toga što je kanibal. Autor Hannibalu pripisuje određene karakteristike koje ga čitaocu mogu predočiti kao čudovište, na primjer posjeduje natprirodno izoštrena osjetila (Oelson, 2006).

Osvrnuli smo se također na psihodinamsko tumačenje lika, te zaključili da je Hannibal oralno-sadistička ličnost, nerazvijenog superega i nesputanog ida. Freud (1933) navodi da se čini da je neophodno da uništimo neku stvar ili drugu osobu, da ne bi uništili sebe. S tim u vezi kod Hannibala je često Thanatos prevagnuo nad Erosom, što je završavalo ubistvima. Možemo samo pretpostaviti da je Hannibal osjećao krivicu zbog nemogućnosti da zaštiti svoju sestru od kanibala. U suštini Hannibal je serijski ubica osvetnik koji je štitio ženske figure u njegovom životu.

Prema Ramljak (1999), unutar tipologije ubica po Wille-u, Hannibal spada u psihopatski tip kojeg karakteriše socijalna neadaptibilnost, neosjetljivost prema drugima, sklonost alkoholu i problematično porijeklo. Međutim u tipologiji po Guttmacheru, o ovom tipu ubica govori u vidu nerazvijenog ega i superega, te amoralnog i dominantnog ida (Ramljak, 1999).

Proučavanje serijskih ubica zahtijeva ujedinjavanje mnogih nauka i fokusiranje na njihovu fascinantnu prirodu. Dosadašnja istraživanja pokušavaju dati odgovore na pitanja o tačnoj klasifikaciji i definiranju ove skupine te o spolnim razlikama, patologiji ali i na pitanja koja su postavljena u okviru zasebnih studija slučaja. Da bi istražili razloge i motive djela serijskog ubice, stručnjaci odgovore traže u događajima u djetinjstvu počinitelja. Jedno od takvih pokušaja istraživanja podataka u ranom djetinjstvu dolazi i od strane psihijatra Johna MacDonalda koji je kreirao MacDonalduvu triadu. Ovaj koncept odnosi se na tri karakteristike koje ukoliko su zadovoljene mogu predvidjeti pojavu nasilnog ponašanja u odrasloj dobi. Karakteristike podrazumijevaju zlostavljanje životinja, opsjednutost paljenjem vatre te enureza (MacDonald, 1963). U našem slučaju Hannibal nije pokazivao niti jedno od navedenih ponašanja, što znači da analiziranje samo ovih kriterija nije dovoljno da bi se predvidjelo ponašanje svakog serijskog ubice.

Da li su otjelovljenje zla ili psihopatološki slučajevi i dalje ostaje misterija, ali kao naučnici nastavljamo proučavati ovu skupinu u svrhu razumijevanja, predviđanja i preveniranja nesretnih slučajeva ubistava.

LITERATURA

Američka psihijatrijska udruga (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (DSM 5)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Begić, D. (2014). *Psihopatologija (drugo dopunjeno i obnovljeno izdanje)*. Zagreb: Medicinska naklada.

Bonn, S. A. (2014) Serial Killer Myth #1: They're Mentally Ill or Evil Geniuses. *Psychology Today*. Preuzeto sa: <https://www.psychologytoday.com/blog/wicked-deeds/201406/serial-killer-myth-1-theyre-mentally-ill-or-evil-geniuses>. Datum pristupa: 22.9.2017.

Duraković-Belko, E. (2004). *Odrednice psihosocijalne prilagodbe mladih ljudi nakon rata (longitudinalna studija)*. Npublicirana doktorska disertacija. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Federal Bureau of Investigation. (2005). *Serial Murder: Multi-Disciplinary Perspectives of Investigators*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.

Freud, A. (2010). *Ja i mehanizmi odbrane*. Novi Sad: Akademska knjiga.

Freud, S. (1966). Sketches for the 'preliminary communication' of 1893. In *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume I (1886-1899): Pre-Psycho-Analytic Publications and Unpublished Drafts* (pp. 145-154).

Freud, S. (2006). *Kompletan uvod u psihoanalizu*. Podgorica: Nova knjiga.

Fromm, E. (2014). *Anatomija ljudske destruktivnosti I*. Zagreb: Aurum.

Fulgosi, A. (1997). *Psihologija ličnosti. Teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Greig, C. (2006). *Opaki serijski ubojice: u umovima čudovišta*. Zagreb: Večernjakova knjiga.

Hall, K. S., Lindzey, G. (1983). *Teorije ličnosti*. Beograd: Nolit.

Harris, T. (1999). *Hannibal*. Banja Luka: Gormil graf.

Harris, T. (2004). *Kad jaganjci utihnu*. Zagreb: Večernji list.

- Harris, T. (2007). *Hannibal postanak*. Rijeka: Leo-Commerce.
- Harris, T. (2011). *Crveni zmaj*. Zagreb: Znanje.
- Kernberg, O. (1989). The Narcissistic Personality Disorder and Different Diagnosis of Antisocial Behavior. *Psychiatric Clinic of North America*, Vol. 12, No. 3.
- Lebedina Manzoni, M. (2007). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Magnusson, D. (1992). Individual development: a longitudinal prespective. *European Journal of Personality*, 6. 119-138.
- Milivojević, Z. (2014). *Emocije: psihoterapija i razumijevanje emocija*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Oelson, J. C. (2006). Contemporary Demonogy: The Criminological Theories of Hannibal Lecter, Part Two. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 13 (1), 29-49.
- Patterson, G. R. i Yoerger, K. (2002). A developmental model for early and late-onset delinquency. *Antisocial behaviour in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*. (147-172). Washington, DC: APA.
- Profaca, B., Arambašić, L. (2009). Traumatski događaji i trauma kod djece i mladih. *Klinička psihologija* 2, 53-74.
- Radulović, D. M. (2006). *Psihologija kriminala: psihopatija i prestupništvo*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ramljak, A. A. (1999). *Medicinska kriminalistika*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
- Skal, D. (1993). *The monster show: A cultural history of horror*. New York: W.W. Norton and Co.
- Svjetska zdravstvena organizacija (2012). *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Vulić-Prtorić, A. i Cifrek-Kolarić, M. (2011). *Istraživanja u razvojnoj psihopatologiji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Wenar, C. (2003). *Razvojna psihopatologija i psihijatrija: od dojenačke dobi do adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.